

ДЕМОГРАФСКИ ПОЛИТИКИ ПРЕЗ ПЕРИОДА ХІХ-ХХ ВЕК

НАСЕЛЕНИЕ

Том 37, Книжка 5, 2019, 857-886

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ВЪТРЕШНА МИГРАЦИЯ НА МЕСТНОТО НАСЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1910– 1934 Г. (ПО ДАННИ ОТ ПРЕБРОЯВАНИЯТА ЗА МЕСТОРОЖДЕНИЕ В СТРАНАТА)

Пенка ПЕЙКОВСКА

*Институт за исторически изследвания при БАН,
Секция „Помощни исторически науки и информатика“*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Шипченски проход“,
№ 52, бл. 17

pykvsk@yahoo.com

***Резюме.** В изследването се проследява вътрешномиграционното движение на местното население в България през периода 1910–1934 г. Неговият обхват и динамика, джандърни и етнически специфики, отдалеченост, направления и пространствена насоченост са разкрити чрез количествен анализ на статистическата информация за месторождението на роденото в България налично население, почерпена от преброяванията през 1910, 1920, 1926 и 1934 г. Поради липсата на текуща статистика за заселванията и изселванията те се явяват незаменим исторически извор за пространствена мобилност вътре в страната в страната.*

Ключови думи: историческа демография; вътрешна миграция; преброявания; месторождение в България; 1910–1934 г.

Статията да се цитира по следния начин:

Пейковска, П (2019). Вътрешна миграция на местното население в България през 1910–1934 г. (по данни от преброяванията за месторождение в страната). *Население*, Том 37, Кн. 5, 857-886. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© П. Пейковска, 2019

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. август 2019

Публикувана онлайн през м. декември 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC POLICIES IN THE PERIOD XIX-XX CENTURY

NASSELENIE REVIEW

Volume 37, Number 5, 2019, 857-886

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

INTERNAL MIGRATION OF NATIVE-BORN POPULATION IN BULGARIA IN 1910–1934 IN THE LIGHT OF CENSUS DATA

Penka PEYKOVSKA

*Institute for Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences*

BULGARIA, 1113 Sofia, 52 Shipchenski Prohod Blvd., Bl. 17

pykvska@yahoo.com

Abstract. *This study examines the internal migration of the native-born population in Bulgaria between 1910 and 1934. Its volume and dynamics, gender and ethnic specificities, distance, directions and spatial orientation are revealed by quantitative analysis of the statistical information on the birth place of the native-born population in Bulgaria, drawn from the four censuses realized during the period under consideration. Due to the lack of current statistics on settlements and displacements, they are an indispensable historical source of spatial mobility within the country.*

Keywords: Historical Demography; Internal Migration; Census; Native-born Population in Bulgaria; 1910 – 1934.

The article can be cited as follows:

Peykovska, P. (2019). *Vatreshna migratsiya na mestnoto naselenie v Bugaria prez 1910–1934 g. (po dannii ot prebroyavaniyata za mestorozhdenie v stranata)* [Internal migration of native-born population in Bulgaria in 1910–1934 in the light of census data]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 5, 857-886. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© P. Peykovska, 2019

Submitted – February 2019

Revised – August 2019

Published – December 2019

The author has read and approved the final manuscript.

Вътрешната миграция на населението в България през визирания период не е била специален обект на изучаване в историческата демография, защото е считана за маловажна в сравнение с външната/международната миграция поради незначителния си обем, който при това бележи минимален растеж. Като проблематика тя намира съвсем бегло отражение (буквално с по-няколко изречения) в обобщаващи трудове по демография на България и в няколко обзорни статии за миграциите (Найденова 2000: 3-15; Стефанов и др. 1974; Тотев 1968: 38-48). В някои от тях дори въобще не се засяга въпросът за вътрешната миграция през периода 1910-1934 г. (Жекова 2006: 175-204) Прави впечатление, че без никакви по-специални проучвания по този въпрос авторите просто заключават: вътрешната миграция е слаба. (Акцентът на научния интерес всъщност е върху вътрешната миграция през втората половина на XX в. (Минков 1972), когато тя е най-интензивна, особено в посока от селото към града). Както се подразбира от самите автори, изучаващи миграционната история на България, причината за неглежирането на вътрешномиграционния процес се крие в обстоятелството, че по това време истински значима е външната миграция и имиграционният процес превишава емиграционния – особено по време и непосредствено след войните (Mintchev 1999: 124). Всъщност състоянието и развитието на вътрешната миграция са важни, защото имат отношение към редица взаимосвързани и до голяма степен само- и/или взаимнозасилващи се процеси като индустриализацията, икономическата модернизация и растеж, разрастването на селищата, селищната система и транспортната инфраструктура, първия демографски преход, урбанизацията (в последния случай дори самата урбанизация се счита за най-типичния процес на вътрешната миграция (Найденова; Dyson: 2010: 125-126)).

ФАКТОРИ НА ВЪТРЕШНАТА МИГРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Вътрешномиграционният процес в България през изучавания период се развива в условията на промени в държавните граници вследствие на войните. Територията на страната се увеличава от 96.345 кв. км на 103.146 кв. км, тъй като придобитите земи на юг – Странджанския район, част от Родопите, Пирин и долините на реките Места и Струма имат общо по-голяма площ от отнетите Южна Добруджа и Западните покрайнини. По отношение на обработваемата площ обаче повече е загубената (3.8 млн. дка от Добруджа) отколкото придобитата (1.5 млн. дка и то предимно планински район) (Ангелов и др. 1981: 297). Вътрешномиграционният процес протича на фона на динамична демографска ситуация – завишена смъртност по време на войните, следвоенна компенсация в раждаемостта, активна външна миграция, неповторими по обема си бежански и имиграционни вълни – в преобладаващата си част българи (прогонени от вековните си местоживелища в териториите, останали извън границите на националната ни държава), но също руси и арменци, изселване на местно другоетническо население вследствие от двустранни споразумения за размяна на население със съседни на България страни. Крайният резултат

е увеличаване на населението в България: между преброяванията от 1910 г. до 1926 г. с над един милион души и то не само от бежанците и имигрантите, но и чрез населението в придобитите земи на юг, което по численост е по-голямо от това на загубените територии, а след това до преброяването през 1934 г. с още 600 хил. души. Придошлото българско население е предимно селско и недостатъчността на обработваемата земя вследствие на гореспоменатите загуби от войните става осезаема – преодоляна е през 20-те години (чрез пресушаване на блата, прочистване на горски терени и пр.)

По това време вътрешномиграционните процеси сред местното население в България се развиват без специалната регулация от страна на държавата (хората се движат свободно между окръзите, околиците и селищата), но са в тясна взаимовръзка с различни секторни политики на българските правителства.

България е селскостопанска страна с преобладаващо селско население и бавно нарастващо градско население (от 19.1% през 1910 г. до 21.4% през 1934 г.). Разрастването на селищната система през междувоенния период се осъществява чрез създаване на селища от селски тип, което е следствие от акцента в стопанската политиката на българските правителства през 20-те години за оземляване, раздробяване на земята и създаване на стабилна дребнособственническа селска прослойка. (Табл. 1) От 1920 до 1934 г. броят на селата нараства с 1442. Създадени са нови „бежански“ села – до 1926 г. 12 на брой (по едно в околиците Бургас, Карнобат, Варна и Лом, три в околия Кърджали и пет в околия Мастанли).¹ Много села възникват около железопътни гари поради оживената икономическа дейност там; образуват се десетки нови махали и колиби – „разпръснати“ населени места от селски тип, някои от които се разрастват в села.² През изучавания период у нас преобладават средноголемите села – с над 500 жители, които представляват 54%.³ Забележителното е, че в България има над 500 села, които имат повече жители отколкото много градове (Мишайков 1941: 50).

През 1926 г. броят на градовете достига 97⁴ и се запазва така до 1934 г., а през 1946 г. те са вече 105 (Табл. 1). По това време у нас преобладават малките градове с до 10.000 жители (Мишайков 1941: 50). Броят на градовете с над 20.000 жители нараства. София надхвърля 100.000 жители и до 1934 г. е единственият град в България надхвърлящ сто хиляди души⁵. Тя е най-бързо

¹ Регламентирането на новозаселените места като самостоятелно функциониращи селища става със Закон/а за признаване на новозаселени места за самостоятелни и за преименуването на някои селища от 1931 г. (претърпял изменения през 1932 и 1934 г.) Вж. ДВ, 1931, № 6, (08.04.), изменения: ДВ, 1932, № 84 (08.07.), Наредба-закон за изменение и допълнение – ДВ, 1934, № 123 (31.08.).

² Така например, още през 1922 г. е признато като отделно заселище населената с бежанци махала Мандрата при с. Якезлий (Бургаска ок.) под название село Константиново. Вж. ДВ, 1922, № 246 (02.02.).

³ Ако се вземе предвид изключителното положение на колибите и махалите, тогава процентът на малките села става още по-малък.

⁴ За градове са обявени селата: Бяла Слатина (1914), Елхово (1925), Перник (1929), Свети Врач (Сандански), Сеймен (Марица, Симеоновград), Червен бряг (1929). Вж.: Младенов, Димитров 2009: 13–17.

⁵ До края на Втората световна война тази граница достига и вторият по-големина град в България Пловдив.